

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری
STES

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی
بین المللی و
ترفند های جستجو

بررسی ترکیب رنگ قالیچه‌های بلوچی خراسان جنوبی

مریم قنبری عدیوی^۱

چکیده

بافت فرش‌های پیرزدار قسمت مهمی از فرهنگ بافندگان می‌رمانا آسیا می‌رکزیاست، فرش ایران و فرهنگ بافت آن دارای خرده فرهنگ‌های بی‌شماری است که امروزه یا زوال یافته‌اند و یا رو به نابودی می‌باشند؛ از جمله می‌توان به قالیچه‌های بلوچی اشاره کرد. در این پژوهش سعی شده تا ترکیب رنگ قالیچه‌های بلوچی خراسان جنوبی بررسی شود. نتایج نشان می‌دهد که بلوچ‌های استان خراسان عموماً فرش بزرگ پارچه یا ابعاد بزرگ نمی‌بافند و رنگ‌های مورد استفاده در این قالی‌ها به هم شباهت زیادی دارد. رنگ‌های اصیل و رایج مورد استفاده آن‌ها عبارتند از: تنالیه‌های قرمز و آبی تیره از جمله آبی متوسط، سورمه‌ای، کبود، قرمز آجری، قرمز آتشی، قرمز تیره، مسی، قهوه‌ای شتری و تیره، و سفید متمایل به کرم و خاکی و زرد قهوه‌ای و رنگ مشکی که همه رنگ‌ها کدر و غیرشفاف هستند؛ می‌توان علت تیرگی رنگ‌ها را تاثیر اقلیم منطقه و سبک زندگی بافندگان بلوچ دانست.

کلید واژه: فرش دستباف، بلوچ، رنگ، طرح، نقش.

مقدمه

جهان هستی از عناصر و پدیده‌های مختلفی ساخته شده است. بشر آن چه را که می‌بیند و لمس می‌کند، دوست دارد. عناصر و رنگ‌های اطراف او ذهن وجودش را به خود جذب می‌کند، به گونه‌ای که در زبان، آثار و تولیدات او حضوری بس جدی ایفا می‌کنند. هنر عالی‌ترین آفرینش الهی است که در زندگی بشر تجلی می‌کند. شعر، موسیقی، نمایش، بافته‌ها و صنایع رنگین و متنوع بشری با جوهره خلاقیت و آفرینندگی آمیخته شده و زیباترین صحنه‌های خلاقیت و نوآوری انسانی را نمایان می‌کند. بشر ذاتاً هنرجو، هنر آفرین و هنرمند است؛ زیرا این امانت را از خالق هنرمند خویش آموخته، بی‌گمان ذوق هنری، وجود آتشین و آشفته او را در فلسفه پر تلاطم زندگی تسکین می‌دهد و آرامش روح و روان او را در پی دارد.

قالی و دیگر بافته‌های هم خانواده آن در فرهنگ ایرانیان تنها یک زیرانداز و یا پوشش نیست؛ بلکه یک شاخص و معیار فرهنگی و هنری و برگ‌هایی برای شناسایی هویت و سند ملی جامعه به شمار می‌رود. فرش فراتر از آن که یک کالای اقتصادی و مصرفی باشد دست بافته‌ای است که تار و پودش از روح و روان، عشق و هنر، هویت و خرد، باور و ایمان

۱- کارشناس ارشد فرش، maryam.adivi1367@gmail.com

درونی یک ملت است. بی شک این کالا و تولید فرهنگی-هنری مضامین، محتوا، درون مایه و نقوش خود را از باورها، عقاید طبیعت و تاریخ و فرهنگ یک کشور، ملت و قوم به ارث می‌برد. قالی، گلیم و دیگر بافته‌های ایرانی متناسب با اقلیم، طبیعت و فرهنگ و آفرینندگان آن قابل شناخت و تمیز می‌باشند.

دست بافته‌های پرزدار قسمت مهمی از فرهنگ بافندگی ساکنان آسیای مرکزی است. زیبایی و جاذبه زیاد این بافته‌ها سبب می‌شود تا لازم باشد درباره تولید آن‌ها اطلاعات بیشتری بدست آوریم. طرح‌های سنتی، رنگبندی و ترکیب رنگ آن‌ها، مواد اولیه و تکنیک بافت و همه خصوصیات یک بافته به ویژگی‌های قومی بافندگان آن بستگی دارد (وگنر، بی‌تا: ۱)؛ که باید مورد مطالعه قرار بگیرند. در این پژوهش سعی شده تا رنگ و ترکیب رنگ چند نمونه از قالیچه‌های بلوچی خراسان جنوبی بررسی شود.

تعریف رنگ و تاثیر آن:

معرفی و تعریف ماهیت رنگ، علی‌رغم وجود زمینه‌های متعدد، مسئولیتی دشوار است که حتی دانستن این که بحث را از کجا باید آغاز کرد نیز مشکل به نظر می‌رسد. در مباحث مختلف تعاریف و بررسی‌های متفاوتی روی رنگ صورت گرفته است. در یک تعریف علمی، رنگ عبارت است از امواج نور که به کمک حس بینایی تشخیص داده می‌شود. یک شعاع نور، از ارتعاش امواج مختلف طولی و عرضی تشکیل شده است. اگر شعاعی از نور را از منشور بلورینی بگذرانیم امواج نور، پس از عبور از منشور، رنگ‌های مختلف طیف نور را به وجود می‌آورد.

رنگ هم هنر است و هم علم. رنگ روی احساسات اثر می‌گذارد و همچنین قابلیت اندازه‌گیری و تعریف دارد. در هر کالایی با هر کارکردی «رنگ عنصری است که می‌تواند زیبایی را تشدید یا تضعیف نماید. رنگ عنصر میانی لایه‌ی سطح پیکره‌ی نهایی تولید، عملکرد و بیننده است. تولیدات را به هر میزانی که جنبه مصرفی عمومی داشته باشند، نمی‌توان با هر رنگی بدون در نظر گرفتن منطقی صحیح در بازار عرضه کرد» (کارکیا، ۱۳۷۵: ۸۷). با دیدن هر چیزی، بعد از شکل بلافاصله رنگ آن به چشم می‌خورد، برخی از پژوهشگران معتقدند رنگ قبل از شکل اشیاء نظر بیننده را به خود جلب می‌کند. رنگ با چشم دیده می‌شود و با احساس درک می‌گردد و عقل آن را از احساس گرفته و مورد تجزیه تحلیل قرار می‌دهد. رنگ‌ها در زندگی معنوی و عاطفی انسان‌ها نیز تاثیرات غیرقابل انکاری دارند. از نظر فیزیکی اشیاء دارای رنگ نیستند بلکه چیزی که به نام رنگ از اشیاء دیده می‌شود برگردان طول موج‌هایی است که اجسام برحسب تشکیلات مولکولی خود جذب نکرده پس می‌دهند (دانشگر، ۱۳۷۶: ۲۴۷).

انسان با کمک علم و دانش از ابتدای خلقت تا امروز، احساسات درونی خود را با استفاده از هنر رنگ، نقاشی و تصویر به جهان خارج از درون خود، منعکس کرده و زیبایی‌های رنگ را احساس و به آن اهمیت داده است. تاریخ رنگ بخشی از تاریخ تمدن جامعه است و همان طور که آثار مربوط به صنایع، کارهای دستی، پیکره تراشی، نقاشی و دیگر هنرها از

دوره‌های کهن و باستان معرف زندگی اجتماعی و تمدن انسان‌ها بوده و نوع تمدن هر قوم و ملتی را نشان می‌دهد، رنگ نیز به نوبه خود نقش اساسی و با اهمیتی را به عهده دارد.

فرش، البسه، وسایل تزئینی، زیور آلات، ظروف، ابزار کار، لوازم آرایش، ساختمان و بنای دیرها، مساجد، مقابر و دخمه‌ها و بالاخره رنگ آمیزی و کاشی‌کاری‌های بناهای باستانی معرف و دلیلی است که انسان از زمان‌های گذشته تا به امروز به نحوی با پدیده رنگ و هنر رنگ آمیزی و صنعت و حرفه رنگ‌سازی و رنگرزی در ارتباط بوده است (فرزان، ۱۳۷۷: ۱۴-۱۳).

رنگ انسان‌ها را از لحاظ زیبایی و روانشناسی تحت تأثیر قرار می‌دهد و در روحیه انسان اثرات غیر قابل انکاری داشته و دارد. رنگ در همه رشته‌های هنری و حتی در تمامی شئون زندگی، جایگاه خاصی دارد، بدیهی است که در صنعت و هنر نساجی و به ویژه دستبافته‌ها هم صاحب اعتبار است و بر کیفیت، ارزش و جلوه‌ی کار می‌افزاید (یاوری، ۱۳۸۹: ۱۰۸-۱۰۹). هر رنگ علاوه بر اینکه به تنهایی بر بیننده تأثیرات متفاوت دارد، در مقایسه و هم‌نشینی با سایر رنگ‌ها نیز اثرات مختلفی می‌گذارد. برای مثال: تضاد و هماهنگی رنگ‌ها، که اثرات مطلوب یا نامطلوبی بر بیننده دارد به نحوی که با تغییر رنگ و ایجاد تضاد یا هماهنگی منظره واحدی را می‌توان شادی بخش یا غم‌افزا جلوه داد. برخی از این اثرات عبارتند از:

- مقایسه رنگ‌ها با یکدیگر؛

- تعبیرات و اعتقادات ملل نسبت به رنگ‌ها؛

- گرمی، سردی و تأثیرات باطنی و روحی رنگ‌ها؛

- مجاورت رنگ‌ها؛

- کمیت سطح رنگ؛

- غلظت، رقت و کیفیت رنگ؛

- محل قرار گرفتن رنگ‌ها و زمان مشاهده آن‌ها؛

- چگونه دیدن رنگ‌ها؛

- و نورپردازی و جلوه دادن رنگ (دانشگر، ۱۳۷۶: ۲۵۰-۲۴۹).

رنگ بندی:

در یک رنگ‌بندی^۱ جالب ابتدا رنگ جدای از طرح و فرم مورد بررسی قرار می‌گیرد، چرا که حال و هوایی جدای از سایر عوامل تشکیل دهنده یک مجموعه دارد، اما پس از استقرار با دیگر رنگ‌ها هماهنگی مورد نظر را به وجود می‌آورد. «در مورد قالی‌های عشایری و روستایی اهمیت رنگ بیشتر جلوه‌گر است، زیرا نقش‌های سنتی کمتر دست‌خوش تغییر و دگرگونی می‌شود. نقش پرداز فرش همچون نقاشی چیره دست با ایجاد هماهنگی و تضاد بین رنگ‌ها می‌تواند نقش فرش را نشاط آور، آرامش بخش یا محرک و غم‌انگیز سازد و به همین دلیل است که به قول معروف در بیشتر قالی‌های ایران آخرین سخن از زبان رنگ‌ها شنیده می‌شود» (دانشگر، ۱۳۷۶، ۲۵۳).

رنگ‌بندی «انتخاب رنگ و تلفیق آن با سایر رنگ‌های هماهنگ و مکمل است بدان‌گونه که بر طبق نقشه مورد نظر زمینه و متنی لطیف و چشم‌گیر بدست آید. در یک مجموعه طرح و رنگ اعم از تابلو نقاشی یا فرش همواره رنگ با طرح مورد نظر هماهنگی و همگونی دارد و در ارتباط است تا از این تلفیق پیوندی زیبا و گیرا بوجود آید. رنگ همواره در این پیوستگی ارزش و اعتبار و مفهوم و معنای ویژه و مجرد خود را حفظ می‌کند و در عین حال در یک مجموعه مفاهیم مشترک بوجود می‌آورد و در حقیقت عضوی از اعضاء پیکره خانواده نقش حاصله می‌گردد. به عبارت دیگر رنگ در یک رنگ‌بندی جالب ابتدا جدای از طرح و فرم مورد بررسی قرار می‌گیرد زیرا حال و هوایی سوای جهان سایر عوامل تشکیل دهنده یک مجموعه دارد اما پس از استقرار با دیگر رنگ‌ها هماهنگی مورد نظر را بوجود می‌آورد» (دانشگر، ۱۳۷۶: ۲۴۹).

«فرش ایرانی دارای ابعاد، رنگ‌بندی و ساختار طرح بسیار غنی و متنوعی است. هر کدام از این خصوصیات خود به تنهایی و یا در کنار هم این هنر-صنعت را در فضای دکور، به عنوان یک کامل کننده در دکور سنتی و مدرن جای می‌دهد» (علیپور و واحدی، ۱۳۹۲، ۳۷ و ۳۸). بافندگان قبل از هر چیز به فکر شناختن رنگ و کسب دانش استفاده از آن‌ها افتاده‌اند و به دلیل ارتباط نزدیک و گسترده با طبیعت که معجون عجیبی از بازی رنگ‌های گوناگون است، این دانش را در کوتاه مدت و به خوبی فرا گرفته و به کمک این فن اکتسابی و غرایز ذاتی و تجربیات خود که حاصل درگیری دایمی با طبیعت بوده، یاد گرفته‌اند که کدام رنگ‌ها با یکدیگر همخوانی دارند و می‌توانند با هم ارتباط برقرار کنند. به دنبال آن بلافاصله موضوع چگونه در کنار هم قرار گرفتن رنگ‌ها مطرح می‌شود و در نهایت به ابداع نقوشی می‌انجامد که بافت آن‌ها بر روی فرش، به رنگ‌ها هویت می‌بخشد و باعث می‌شود تا بافنده بتواند به کمک آن‌ها آرمان‌ها و ادراک خود را به نمایش بگذارد (حسن بیگی، ۱۳۶۷: ۹۸).

رنگ در فرش:

در همه قالی‌های دستباف ایرانی کلام آخر به وسیله رنگ گفته می‌شود «رنگ به فرش آن‌چنان ویژگی می‌دهد و بدان‌گونه در ساختار آن نقش تعیین کننده ایفا می‌نماید که فرش‌های نواحی مختلف ایران را از طریق مشاهده رنگ‌های آن‌ها می‌توان شناخت. مردم هر منطقه در رنگ آمیزی سلیقه ویژه دارند و از رنگ‌های مخصوص و در نقاط مختلف فرش استفاده می‌نمایند» (دانشگر، ۱۳۷۶: ۲۵۳). این ویژگی «در مورد قالی‌های عشایری و روستایی بیشتر صادق است که نقش‌های سنتی کمتر دستخوش دگرگونی می‌شوند و رنگ آمیزی است که هر بار به نقش‌ها تازگی و طراوت می‌بخشد چنان که نگاره‌های همبستگی و مکرر، با تغییر رنگ‌ها حالتی دیگر به خود می‌گیرند و از نو زاده می‌شوند» (حسن بیگی، ۱۳۶۷: ۹۴). از رنگ‌های زیادی در فرش ایران استفاده می‌شود. اسامی رایج برخی از این رنگ‌ها در بین عامه و دست‌اندرکاران به شرح زیر می‌باشد (برخی از این رنگ‌ها هر یک خود دارای انواع درجات رنگی و سیری و روشن‌اند):

«آبی، آجری، ارغوانی، الماسی، بادامی، برگ سنجدی، پرتقالی، پسته‌ای، پوست پیازی، تریاکی، تنباکویی، جفتی، حنایی، خاکستری، خاکی، خردلی، خرمایی، دارچینی، دودی، دوغی، زرد، زرشکی، زعفرانی، زنگاری، زیتونی، ساقه چناری، سبز، سرخابی، سرمه‌ای، سفید، سماقی، سوسنی، سیاه، شتری، شفقی، عاجی، شویدی، شیر شکری، صورتی، عنابی، فیروزه‌ای، قارچی، قرمز، قهوه‌ای، کافوری، کاهی، کاهگلی، کبود، کرم، گردویی، گلبهی، گل چناری، گلناری، گلی، لاجوردی، لاک، ماشی، مشکی، ملحه‌ای، موشی، نارنجی، نباتی، نخودی، نقره‌ای، نیلی، هلی، یاقوتی، آتشی، علفی، جوزی، کرپ و گل اناری.» (دانشگر، ۱۳۷۶: ۲۴۹).

معرفی استان خراسان جنوبی:

استان خراسان جنوبی به مرکزیت شهر بیرجند دارای مساحت ۱۵۰۸۰۰ کیلومتر مربع است. این استان از شمال به استان خراسان رضوی و از شرق به طول ۳۳۱ کیلومتر دارای مرز مشترک با کشور افغانستان بوده و از غرب به استان‌های یزد، اصفهان و سمنان از جنوب به استان‌های کرمان و سیستان و بلوچستان محدود می‌باشد (تصویر ۱). خراسان جنوبی از پیشینه تاریخی بلندی برخوردار است به طوریکه بیش از ۷۱۹ اثر تاریخی، فرهنگی، طبیعی و معنوی آن تاکنون در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است. همچنین یکی از آثار فهرست میراث جهانی ایران در شهر بیرجند قرار دارد که این خود گواهی بر فرهنگ متمدن این منطقه است. در حال حاضر این استان دارای ۱۱ شهرستان به نام‌های بیرجند، قاینات، فردوس، طبس، نهبندان، بشرویه، سراوان، سربیشه و درمیان، خوسف، زیرکوه می‌باشد (<http://www.skchto.ir/southern-khorasan>).

تصویر ۱: نقشه استان خراسان جنوبی (<http://www.skchto.ir/southern-khorasan>).

از نظر قومیت مردم این منطقه از تیره پارت‌ها و اقوام آریایی هستند که از زمان‌های قبل از اسلام در این منطقه زندگی می‌کرده‌اند. امروزه علاوه بر افراد بومی استان، اقوام بلوچ و عرب هم در استان ساکن هستند (<http://www.skocr.ir>). از مهمترین صنایع و هنرهای دستی بلوچ که بعضاً شهرت ملی دارد می‌توان بافت چادر، سوزن دوزی، سکه دوزی، سفال سازی، خراطی و گلیم و قالیچه بافی را نام برد. عشایر بلوچ پرورش دهنده یکی از بهترین نژادهای گوسفندان ایرانی با نام نژاد بلوچی هستند که دارای یکی از مناسب‌ترین الیاف پشمی برای بافت فرش‌های متوسط و به نسبت درشت است. این مساله یکی از دلایل شهرت قالیچه‌های بلوچی است (صوراسرافیل، ۱۵۴-۱۵۳). بافته‌های داری و زیراندازها قدمت بسیار طولانی در منطقه خراسان جنوبی داشته و نقش بسیار مهمی در خودکفایی مردم منطقه ایفا کرده است (<http://www.skchto.ir/database/handicrafts>).

بررسی رنگ در قالی‌های بلوچ

اقوام هفت گانه بلوچ، کرد، عرب، ترک، فارس، چارایماق و سیستانی به دلیل شرایط خاص سیاسی و طبیعی در طول تاریخ در مناطق مختلف استان‌های خراسان رضوی و خراسان جنوبی سکونت گزیده‌اند. این اقوام تولیدکننده قالی‌هایی هستند که بخاطر ویژگی‌های مشترک در بازار جهانی فرش، به نام قالی بلوچ خراسان شناخته شده‌اند. طرح‌ها و نقوش، رنگ‌های کاربردی و همنشینی رنگ‌ها در این بافته‌ها به هم شباهت بسیاری دارد (احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱). معمولاً قالیچه‌های بلوچی یک پوده هستند و با گره فارسی بافته می‌شوند. در گذشته تار و پود آن از پشم سیاه رنگ تهیه می‌گردید ولی در سال‌های اخیر از نخ نیز برای این منظور استفاده می‌کنند. رنگ تیره قالیچه‌های عشایر بلوچ که از مشخصات این فرآورده است در نتیجه به کار بردن سه مایه از قرمز سیر، آبی سیر و متوسط و سیاه حاصل می‌شود. شخص تصور می‌کند در این قالیچه‌ها فقط از رنگ قرمز تیره بهره گرفته شده، در حالی که متن اغلب آن‌ها در واقع آبی سیر است (ادواردز، ۱۳۶۸: ۲۱۱).

طرح‌های بلوچ هندسی بوده و از خطوط گردان استفاده نمی‌کنند اماممکن است خطوط منحنی را با استفاده از خط‌های مستقیم کوتاه در طرح‌ها به وجود آورند. سه اصل شبکه‌ای بودن، گل گونه بودن و تکراری بودن از ویژگی‌های طرح‌ها و نقوش قالی بلوچ می‌باشد (Azadi, 1986: 57). به نقل از احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۵). احراری طرح‌های رایج در بین بلوچ‌های خراسان را محرابی، قابی، ترنج‌دار، مرغی، درختی، بوته، محرمت، افشان، مکرر، حیوانی و تصویری می‌داند. نقشمایه‌های زیادی در قالی‌های بلوچی استفاده می‌شود، وجه نامگذاری آن‌ها بر دو اساس شکل گرفته است: اول بر اساس تملک طایفه و عشیره‌ای که مالکیت آن طایفه درخصوص آن طرح محسوب می‌شود، مثل: طرح جان‌بیگی، طرح سالارخانی، طرح یعقوب خانی، عبدالسرخ، تیمنگو... و دوم تقسیم بندی بر اساس نگاره و نقشمایه اصلی و شاخص بکاربرده شده در فرش، مثل: طرح برگ تاکی به دلیل وجود نقشمایه برگ تاک، طرح سجاده‌ای به علت وجود محراب، طرح گل شفتالو به دلیل استفاده از نقشمایه‌ای با همین نام، طرح بوته به سبب وجود نقشمایه بوته یا همان سرو خمیده، طرح

قاب‌ی که نقش مایه شاخص آن اشکال چند ضلعی است (هشت ضلعی، لوزی و...) که به صورت قاب نقوشی از گلو... را در بر دارد، طرح مرغی که به واسطه حضور نقشمایه مرغ و یا طاووس، طرح سه برگی به دلیل وجود نقشمایه‌ای با همین نام، معروف گردیده است (فرخ‌پیام، ۱۳۸۸: ۹-۸).

اشنبرنر معتقد است که «بسیاری از قالیچه‌های خراسان و بخصوص قالیچه‌های بلوچی و عشایر وابسته به نحو بارزی از نقوش و طرح‌های ترکمن تاثیر پذیرفته‌اند» (اشنبرنر، ۱۳۷۴: ۱۷). سیاوش آزادی محقق فرش در کتاب قالیبافی در آیین بلوچ خود درباره تفاوت رنگ بافته‌های بلوچ و ترکمن می‌گوید که دستبافته‌های بلوچ به مراتب تیره‌تر از دستبافته‌های ترکمنی باشند (Azadi, 1986: 214 به نقل از احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۴).

«در هر بافته اغلب یک رنگ مایه بر سایر رنگ‌ها مقرر شده، همچون طبیعت که وحدت منبع نور باعث بروز این پدیده می‌شود. البته گرایش به طبیعت و علاقه به آن، باعث کنش ناتورالیستی در خلق صنایع دستی نمی‌شود، برعکس تاثیر الهامات طبیعی در بافته‌ها به آن چنان شکلی از انتزاع نایل می‌شود که به سختی می‌توان جایگاه طبیعی آن را در پدیده‌های پیرامون باز شناخت» (حسین آبادی، ۱۳۸۵: ۶۳). رنگ‌های غالب در فرش به دو گروه کلی زمینه‌های اصلی و فرعی تقسیم می‌شود. زمینه اصلی شامل متن فرش، حاشیه، لچک و ترنج و زمینه فرعی شامل حاشیه کوچک، طره، کتیبه و فضاهای کوچک است. یکی از خصوصیات بارز قالی‌های مرغوب بلوچ شاخص بودن رنگ آمیزی مرکب از آبی-قرمز، آبی-قرمز قهوه‌ای و معمولاً تیره و کدر و گاه استفاده از نیلی است (اشنبرنر، ۱۳۷۴: ۱۳).

در همه جوامع عوامل مختلفی بر انتخاب رنگ توسط بافنده تاثیر می‌گذارد، عواملی چون:

- تاثیر سن در انتخاب رنگ؛

- محل زندگی؛

- تفاوت انتخاب رنگ در شهر و روستا؛

- فرهنگ؛

- وضع بدن و سلامت روح؛

- انتخاب رنگ توسط زنان و مردان (مهتدی، ۱۳۸۲: ۱۷۳-۱۷۵).

قالی‌های بلوچ جز دسته‌بندی قالی‌های روستایی و عشایری قرار می‌گیرند، و همه خصوصیات آن‌ها را دارا هستند. بلوچ‌های استان خراسان عموماً فرش بزرگ پارچه یا ابعاد بزرگ نمی‌بافند. «کاربرد و مصارف روستایی، مواد و ابزار بومی و حضور ناگزیر ویژگی‌های آن در فرش روستایی، فنون بافت و الزامات آن در شکل‌دهی فرش، رنگ‌بندی و رنگ‌ریزی ناشی از قریحه روستایی، سنن قومی و مواد رنگی محلی، طراحی و نقش‌پردازی تحت تاثیر قریحه روستایی، ذخایر فرهنگی هنری قومی-محلی و همجوشی با جوامع همسایه که برآمده از الگوی زیستی، طبیعت و قریحه روستایی می‌باشد شاکله و روح فرش‌های روستایی را پیکر بندی نموده است» (حاج محمدحسینی و آیت‌اللهی، ۱۳۸۴: ۶۶). این مساله در بافته‌های بلوچ هم قابل مشاهده و بررسی می‌باشد.

قالی‌های بلوچی که بیش از ۷۰ سال قدمت دارند عمدتاً دارای رنگ‌های آبی متوسط، سورمه‌ای، کبود، قرمز آجری، قرمز آتشی، قرمز تیره، مسی، قهوه‌ای شتری و تیره، سفید متمایل به کرم، خاکی و زرد قهوه‌ای هستند. در قالی‌هایی که در ۵۰ ساله اخیر بافته شده‌اند، برخی رنگ‌های دیگر مانند قرمز لاکی، نارنجی روشن، سبز و ارغوانی دیده می‌شود (احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۵). یکی از دلایل استفاده از رنگ‌های کدر و تیره در بافته‌های بلوچی تأثیر محیط و اقلیم خشک و بیابانی^۲ منطقه بر بافته‌هاست. استفاده از رنگ‌های گرم قرمز و شتری را می‌توان دید روستایی و عشایری بافندگان بلوچی دانست. «رنگ‌های سرد و پاستیل مورد توجه شهروندان است در حالی که روستانشینان رنگ‌های گرم مانند قرمز و رنگ‌های اشباع شده و نقوش الوان را انتخاب می‌کنند. گویا تماس روستانشینان با طبیعت باعث می‌شود که رنگ سبز کمتر طرف توجه قرار بگیرد، در حالی که شهروندان به انتخاب رنگ سرد علاقه بیشتری دارند» (مهتدی، ۱۳۸۲: ۱۷۴). در زیر نمونه‌هایی از قالیچه‌های بلوچی آورده شده و رنگ آن‌ها بررسی شده است (تصویر ۷-۲):

تصویر ۲: قالیچه سجاده‌ای بلوچی خراسان، ۱۹۳۰ میلادی (اشنیرنر، ۱۳۷۴: ۱۲).

تصویر ۳: قالیچه طرح قابی (احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱).

تصویر ۴: قالیچه طرح مرغی (احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲).

تصویر ۵: قالیچه طرح درختی (احراری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴).

تصویر ۶: قالیچه طرح محرابی (فرخ‌پیام، ۱۳۸۸: ۳).

تصویر ۷: قالیچه بلوچی (احرارای و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲).

همان‌طور که در تصاویر بالا مشاهده می‌شود:

- در همه بافته‌ها رنگ‌ها با طرح مورد نظر و در ترکیب دیگر رنگ‌ها هماهنگ و همگون هستند.
- رنگ‌های اصلی قرمز قهوه‌ای تیره، آبی تیره و سورمه‌ای مایل به مشکی هستند.
- در همه نمونه‌ها از رنگ‌های تیره و کدر استفاده شده است.
- تنالیت‌های رنگی مورد استفاده در هر بافته و در همه نمونه‌ها محدود هستند.

- رنگ قرمز مورد استفاده بین قرمز آجری، قرمز آتشی، قرمز تیره، مسی، قهوه‌ای شتری هستند، که همگی گرم هستند و ترکیب با رنگ آبی و ارغوانی در آن‌ها دیده نمی‌شود.
- تنالیه‌های رنگ آبی شامل آبی متوسط، سورمه‌ای و کبود هستند.
- زمینه شتری، رنگ مورد استفاده بعد از زمینه‌های قرمز و آبی تیره است.
- رنگ شتری استفاده شده حاصل از پشم طبیعی و رنگ نخورده شتر می‌باشد.
- برای خطوط اصلی طرح معمولاً از رنگ سیاه استفاده شده که باعث عمیق‌تر جلوه دادن رنگ‌های قرمز و آبی شده است.
- رنگ سفید برای فضاهای کوچک و به صورت نقطه‌های روشن و ایجاد تضاد استفاده شده است. و بیشتر استفاده رنگ سفید برای حاشیه استفاده شده است (به غیر از تصویر ۴).

نتیجه گیری:

قالی و دیگر بافته‌های هم خانواده آن در فرهنگ ایرانیان تنها یک زیرانداز و یا پوشش نیست؛ بلکه یک شاخص و معیار فرهنگی و هنری و برگ‌هایی برای شناسایی هویت و سند ملی جامعه به شمار می‌رود. در این پژوهش سعی شده تا ترکیب رنگ قالیچه‌های بلوچی خراسان جنوبی به روش کتابخانه‌ای بررسی شود. نتایج نشان می‌دهد که بلوچ‌های استان خراسان عموماً فرش یا ابعاد بزرگ نمی‌بافند و نقوش مورد استفاده آن‌ها به نحو بارزی از نقوش و طرح‌های ترکمن تاثیر پذیرفته است. رنگ‌های مورد استفاده در قالی‌های بلوچ‌تیره و کدر هستند که می‌توان تاثیر اقلیم منطقه و سبک زندگی بافندگان بلوچ را علت آن دانست، کدر و غیر شفاف بودن رنگ‌ها در اکثر بافته‌ها مشاهده می‌شود. رنگ‌های اصلی مورد استفاده بلوچ‌ها قرمز قهوه‌ای تیره، آبی تیره و سورمه‌ای مایل به مشکی است و دیگر رنگ‌های عبارتند از: تنالیه‌های قرمز و آبی تیره از جمله آبی متوسط، سورمه‌ای، کبود، قرمز آجری، قرمز آتشی، قرمز تیره، مسی، قهوه‌ای شتری و تیره، و سفید متمایل به کرم و خاکی و زرد قهوه‌ای و رنگ مشکی.

پی‌نوشت‌ها:

1- Colour – Scheme, tonality.

۲- آب و هوای استان خراسان جنوبی خشک و بیابانی است، ولی با توجه به نحوه قرار گرفتن مناطق پست یا مرتع به دو دسته «آب و هوای خشک و گرم» و «آب و هوای خشک و ملایم» تقسیم می‌شود. آب و هوای خشک و گرم بیشتر در دشت‌ها، مناطق هموار مرکز، غرب و جنوب غرب و آب و هوای خشک و ملایم در بخش‌های مرتفع شمالی، شمال غربی استان و اطراف بیرجند مشاهده می‌شود. این استان در ناحیه آب و هوای بیابانی قرار گرفته است، رودخانه‌های موجود در این منطقه از نوع فصلی بوده و رودخانه دائمی وجود ندارد. دشت‌های جنوبی و جنوب غربی به دلیل مجاورت با حاشیه شمال لوت، دارای آب و هوایی خشک و خشن بوده و در معرض جریان شن‌های روان هستند (<http://www.irimo.ir>).

منابع:

- munich . klinkhardt and bire man. . Azadi , S . (1986). *Central in the baluch tradition* –
- احراری، عبدالله، امین الدین حاجی و رؤیا نظامی (۱۳۸۶). *طرح، نقش و رنگ‌بندی قالی بلوچ خراسان*، مجموعه مقالات دومین سمینار فرش دستباف ایران، تهران: مرکز ملی ایران.
- ادواردز، سیسیل (۱۳۶۸). *قالی ایران*، ترجمه مهین دخت صبا، چاپ دوم، تهران: فرهنگسرا.
- اشنبرنر، اریک (۱۳۷۴). *قالی‌ها و قالیچه‌های شهری و روستایی ایران*، ترجمه مه‌شید تولایی و محمدرضا نصیری، تهران: فرهنگسرا.
- Black, D and Clive Loveless (1976). *Rugs of the wading baluchi london : david black . oriental carpet*.
- حاج محمدحسینی، همایون، حبیب‌الله آیت‌اللهی (۱۳۸۴)، *زیبایی‌شناسی فرش‌های روستایی ایران*، گلجام فصلنامه علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران، شماره یک، زمستان ۱۳۸۴.
- حسن بیگی، م.، *قالی بولوردی «فارس»؛ تصویر اصالت‌ها*، فصلنامه عشایری ذخایر انقلاب، شماره دوم، بهار ۱۳۶۷.
- حسین‌آبادی، زهرا و زهرا رهنورد (۱۳۸۵)، *بررسی نقش و رنگ در قالی سیستان*، گلجام فصلنامه علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران، شماره چهار و پنج، پاییز و زمستان ۱۳۸۵.
- دانشگر، احمد (۱۳۷۶). *فرهنگ جامع فرش یادواره «دانشنامه ایران»*، تهران: موسسه یادواره اسدی.
- صوراسرافیل، شیرین (۱۳۸۳). *بر کوی‌های سبز جنوب (فرش خراسان)*، تهران: احیاء کتاب.
- علیپور، شهره و محبوبه واحدی (۱۳۹۲)، *جستاری کوتاه درباره‌ی دکورا سیون داخلی و نقش فرش در چیدمان فضا*، کالین، دوماهنامه تخصصی فرش دستباف، سال اول، شماره صفر.
- فرخ‌پیام، افسانه (۱۳۸۸). *نظریه مناطق، طرح‌ها و نقش‌های قالیچه‌ها و قالیچه‌های بلوچ ایران*، مجموعه مقالات سومین همایش ملی تحقیقات فرش دستباف، تهران: مرکز ملی فرش.
- فرزانه، ناصر (۱۳۷۷). *تاریخ تحول هنر و صنعت رنگ در ایران و جهان*، تهران: تهران.
- کارکیا، فرزانه (۱۳۷۵)، *رنگ: نوآوری بهره‌وری*، تهران: دانشگاه تهران.
- مهتدی، فیض‌الله (۱۳۸۲). *اثر رنگ در فرش، آموزش دانشگاهی فرش دستباف*، چالش‌ها و چشم‌اندازها، مجموعه مقاله‌ها، سخنرانی‌ها و برنامه‌های نخستین همایش سراسری فرش در آموزش عالی، مشهد: تدین.
- وگنر، دتريچ (بی‌تا). *فرش‌های پیرزدار بلوچ و همسایگان‌ها*، ترجمه بهاره برهانی و عبدالله احراری.
- یاورى، حسین (۱۳۸۹). *شناخت صنایع دستی ایران*، تهران: مه‌کامه.
- <http://www.skchto.ir>، سایت اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری استان خراسان جنوبی، بازدید ۱۳۹۴/۷/۴.
- <http://www.skocr.ir>، سایت اداره کل ثبت احوال استان خراسان جنوبی، بازدید ۱۳۹۴/۷/۵.

– <http://www.irimo.ir>، سایت سازمان هواشناسی کشور، اقلیم استان خراسان جنوبی، بازدید ۱۳۹۴/۷/۵.

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری
STES

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی
بین المللی و
ترفند های جستجو